

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การปรับตัว และกลไกการปรับตัวของกลุ่มอาชีพผู้ใช้แรงงานในชุมชนเมืองเป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการปรับตัว และกลไกการปรับตัวของกลุ่มอาชีพผู้ใช้แรงงานในชุมชนเมืองนี้เป็นการวิจัยที่เก็บข้อมูลโดยการสังเกตและการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพ 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มอาชีพคนขาย กลุ่มอาชีพคนรับใช้ในบ้าน กลุ่มอาชีพกรรมกรก่อสร้างและกลุ่มอาชีพคนถือสัมภาระรับจ้าง ผู้วิจัยใช้เวลาเก็บข้อมูลเป็นเวลา 4 เดือน ในประเด็น การเข้าสู่อาชีพ การปรับตัวด้านสังคม การปรับตัวด้านเศรษฐกิจ การปรับตัวด้านการศึกษา และการปรับตัวด้านการเมือง และกลไกที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัว ได้แก่ กลไกทางสังคม กลไกทางเศรษฐกิจ กลไกทางการศึกษา และกลไกทางการเมือง ข้อมูลได้รับการตรวจสอบความสมบูรณ์ วิเคราะห์และนำเสนอในรูปแบบของการบรรยายและสรุปเชิงวิเคราะห์ ผลของการวิจัยสรุปได้ดังนี้

การปรับตัวของกลุ่มอาชีพผู้ใช้แรงงานในชุมชนเมือง กลุ่มผู้ใช้แรงงานมีการปรับตัวในทุกด้าน การปรับตัวด้านสังคมที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ในระดับครอบครัว กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพเดียวกัน และกลุ่มเพื่อนบ้าน มีการปรับตัวโดยการสร้างความสัมพันธ์ฉันท์เครือญาติกับบุคคลที่ไม่ได้เป็นเครือญาติมากขึ้น เพื่อประโยชน์ในการพึ่งพาด้านเศรษฐกิจ เช่น การยืมของเพื่อนบ้านใช้ก่อนแล้วจ่ายเงินที่หลัง การช่วยสอดส่องดูแลและระวังรักษาทรัพย์สินภายในบ้านซึ่งกันและกัน การเช่าที่พักอาศัยร่วมกันกับกลุ่มอาชีพเดียวกันเพื่อการประหยัด การปรับตัวเข้าหากันเพื่อทำให้การทำงานในอาชีพราบรื่นมีผลต่อรายได้แม้จะมีความขัดแย้งกับผู้ร่วมงานบ้างก็ตาม การสร้างความสัมพันธ์กับผู้มีอำนาจเหนือกว่าเพื่อขอความช่วยเหลือในกรณีเกิดปัญหาต่อการประกอบอาชีพ เนื่องจากผู้จ้างงานมีระบบการให้ทุนและให้โทษทำให้กลุ่มอาชีพผู้ใช้แรงงานมีการปรับตัวในด้านความสัมพันธ์กับนายจ้างมากกว่าด้านอื่น ๆ เพื่อต้องการมีรายได้และความมั่นคงในอาชีพ โดยเฉพาะอาชีพคนรับใช้ในบ้านที่ต้องปรึบมากกว่าอาชีพอื่นเพราะลักษณะงานอยู่ในสายตาของนายจ้างตลอดเวลา ทำให้ต้องระมัดระวังตัวในการที่จะต้องทำงานให้เป็นไปตามความต้องการของนายจ้าง

ในส่วนของการสัมพันธ์กับเครือญาตินั้น กลุ่มผู้ใช้แรงงานมีปฏิสัมพันธ์น้อยลง เนื่องจากกระยะทางที่พกกับที่อยู่ของการอยู่อาศัยเค็มห่างกัน และไม่มีเวลาที่จะไปมาหาสู่กัน เพราะต้องทำงานซึ่งเป็นลักษณะปกติของการดำรงอยู่ในสังคมเมือง

การปรับตัวของกลุ่มอาชีพด้านสังคมนั้น กลุ่มอาชีพพยามและสามล้อรับจ้างจะมีการรวมกลุ่มกัน กลุ่มผู้ใช้แรงงานที่มีครอบครัวจะมีการปรับตัวในด้านความรับผิดชอบมากกว่า ผู้ยังเป็นโสด

การปรับตัวด้านเศรษฐกิจ กลุ่มอาชีพผู้ใช้แรงงานเช่าที่พักร่วมกันเพราะอพยพเข้ามาทำงานเพียงลำพัง ต้องมีการรวมกลุ่มกับบุคคลในกลุ่มอาชีพเดียวกันเพื่อลดรายจ่าย ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์แบบเครือญาติในสังคมเมืองขึ้นใหม่ ที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับเครือญาติ สำหรับผู้ใช้แรงงานที่มีครอบครัวแล้ว มีการนำครอบครัวมาอยู่ด้วยเพื่อช่วยเหลือกันหาเงินสำหรับเป็นของค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว

การใช้จ่ายในการบริโภคอาหาร การจัดหาเสื้อผ้า การจัดหาเครื่องอุปโภค บริโภค และเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ นั้น กลุ่มอาชีพผู้ใช้แรงงานจะเลือกใช้สินค้าราคาถูกที่หาซื้อได้ที่ตลาดนัดและซื้อของโดยอาศัยระบบผ่อนส่ง กลุ่มอาชีพคนรับใช้ในบ้านจะมีการซื้อของใช้ตามแบบของคนในสังคมเมือง

การปรับตัวเกี่ยวกับการใช้บริการของสถานพยาบาล กลุ่มอาชีพผู้ใช้แรงงานมีการปรับตัวโดยการใช้จ่ายได้ส่วนหนึ่งเป็นค่าประกันสังคมและทำบัตรประกันสุขภาพเช่นเดียวกับคนในสังคมเมือง

เกี่ยวกับการประหยัดและการออม กลุ่มอาชีพผู้ใช้แรงงานมีการวางแผนการใช้จ่ายมากขึ้นเพื่อประกอบรายได้ของตนเองให้อยู่ได้ในสังคมเมืองอย่างไม่เดือดร้อน และมีการใช้จ่ายในระบบผ่อนส่ง เพื่อให้ได้ของใช้ที่ต้องการและจำเป็นสำหรับการอาศัยอยู่ในสังคมเมือง ซึ่งเป็นการออมในรูปของการสะสมของใช้มากกว่าการนำเงินฝากธนาคาร

การปรับตัวด้านการศึกษา กลุ่มอาชีพผู้ใช้แรงงานในสังคมเมืองที่จำเป็นต้องมีความรู้และทักษะในงานที่ทำเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับอาชีพ ทำให้กลุ่มอาชีพผู้ใช้แรงงานต้องมีการปรับตัวในเรื่องการเรียนรู้ตามลักษณะอาชีพกล่าวคือ กลุ่มอาชีพคนขาม นายจ้างจะเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ในรูปแบบการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ กลุ่มอาชีพคนรับใช้ในบ้าน เป็นลักษณะงานที่ตอบสนองความต้องการของนายจ้างโดยตรง นายจ้างจะเป็นผู้สั่งสอนทั้งด้านคุณธรรม จริยธรรมและทักษะในการทำงานในบ้าน กลุ่มอาชีพคนรับใช้ในบ้านมีการพัฒนาตนเองโดยการเรียนสายสามัญกับการศึกษานอกโรงเรียนในเวลาว่างจากการทำงาน กลุ่มอาชีพ

กรรมกรก่อสร้าง เป็นลักษณะงานที่ใช้แรงงานโดยส่วนใหญ่ ไม่จำเป็นต้องใช้ทักษะมากนัก แต่ถ้าผู้ใดต้องการเพิ่มรายได้ จำเป็นต้องยกระดับฝีมือตนเองให้มีทักษะเฉพาะทาง การเรียนรู้ ในลักษณะครูพักลักจำ และการถามผู้รู้ กลุ่มอาชีพคนถีบสามล้อรับจ้าง เรียนรู้เรื่องเวลาและ แหล่งออกรับผู้โดยสาร พร้อมทั้งต้องได้รับการอบรมในเรื่องมารยาทการบริการ การดูแลสุภาพ การใช้กฎจราจร ที่หน่วยงานรับผิดชอบจัดอบรมให้ กลุ่มอาชีพผู้ใช้แรงงาน ปรับตัว ด้านการศึกษา ทั้งการศึกษาแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เมื่อเข้ามาประกอบอาชีพใน สังคมเมืองที่มีระบบไม่ใช่การลองผิด ลองถูก หรือทำงานตามสภาพดินฟ้าอากาศดังการ ทำงานแบบเดิมในชนบท

กลไกการปรับตัวของกลุ่มอาชีพผู้ใช้แรงงานในชุมชนเมือง

- กลไกการปรับตัวด้านสังคม เงื่อนไขสำคัญคือรายได้น้อย ทำให้ต้องประหยัดค่าใช้จ่าย กลุ่มอาชีพผู้ใช้แรงงาน (ยกเว้นคนรับใช้ตามบ้าน) จะต้องสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมอาชีพเพื่อหาที่พักร่วมกัน กลไกการปรับตัวด้านความสัมพันธ์คือเพื่อนร่วมอาชีพ ซึ่งตกอยู่ในสภาพเดียวกันทำให้ต้องมีการรวมกลุ่มกันเพื่อลดค่าใช้จ่าย ซึ่งนำไปสู่การรวมกลุ่มของ อาชีพต่อไป ความสัมพันธ์นี้จะไม่มีความเป็นเครือญาติ เป็นความสัมพันธ์ที่จำเป็นเพื่อความอยู่รอดในเมือง

- กลไกการปรับตัวด้านเศรษฐกิจ สังคมเมืองมีการจ้างงานและการทำงานอย่างเป็นระบบ เช่น มีกฎระเบียบที่ต่างจากชนบท ผู้ที่อพยพเข้าไปทำงานในตัวเมืองจะต้องเรียนรู้ที่จะ ปฏิบัติตนตามที่ผู้จ้างกำหนด นายจ้างจึงเป็นกลไกสำคัญในการปรับตัวด้านการปฏิบัติงาน กลุ่มเพื่อนก็เป็นกลไกอีกอย่างหนึ่ง ในแง่ของการปฏิบัติที่เหมือน ๆ กัน ถ้าปฏิบัติไม่ถูกต้องจะถูกไล่ออกทำให้ขาดรายได้ ในกรณีนี้ครอบครัวเป็นกลไกหนึ่งที่จะทำให้ผู้ใช้แรงงานเกิดความ รับผิดชอบต่อการทำงานซึ่งเท่ากับรับผิดชอบต่อครอบครัวด้วย

- กลไกการปรับตัวทางการศึกษา กลุ่มอาชีพผู้ใช้แรงงานจำเป็นต้องมีความรู้ และทักษะในงานที่ทำซึ่งนอกจากจะทำให้ทำงานได้แล้ว ยังจะช่วยเพิ่มค่าจ้างด้วย ในด้านนี้ นายจ้างและหน่วยงานที่ให้การศึกษาจึงเป็นกลไกที่สำคัญในการจัดการฝึกอบรมสำหรับกลุ่ม ผู้ใช้แรงงาน ในบางกรณีเพื่อนร่วมงานเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้

- กลไกการปรับตัวทางการเมือง กลุ่มผู้ใช้แรงงานจำเป็นต้องสร้างความ สัมพันธ์ที่ดีกับผู้มีอำนาจที่จะเอื้อประโยชน์หรือแก้ไขปัญหาให้ เช่น นายจ้างและเจ้าหน้าที่ ตำรวจ จึงเป็นกลไกที่ช่วยให้กลุ่มผู้ใช้แรงงานปรับตัวเข้าหา นอกจากนี้แล้วการรวมตัวกันเป็น

กลุ่มทำให้สามารถต่อรองกับผู้ที่มีอำนาจได้ กลุ่มจึงเป็นกลไกในการปรับตัวเพื่อประโยชน์ของกลุ่มผู้ใช้แรงงาน

อภิปรายผล

การอพยพเข้าไปอยู่ในสิ่งแวดล้อมใหม่ที่มีความแตกต่างอย่างมากจากชนบท ทั้งด้านกายภาพและการดำเนินชีวิตทำให้ผู้อพยพเข้าไปใช้แรงงานในตัวเมืองเป็นคนขาม เป็นผู้ถูกล้อมรอบข้างเป็นกรรมกรก่อสร้าง หรือเป็นคนรับใช้ในครัวเรือน ผู้ประกอบอาชีพดังกล่าวล้วนมีการปรับตัว ทั้งสิ้น ที่เด่นชัดเป็นอันดับแรกคือการปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจ ที่ต้องประหยัดโดยเฉพาะเรื่องค่าที่พัก การจะเช่าบ้านพักคนเดียวเป็นไปไม่ได้เพราะรายได้ไม่พอจ่าย การปรับตัวทางสังคมจึงเกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน นั่นคือผู้อพยพเข้าไปใช้แรงงานในเมืองจะต้องสร้างความสัมพันธ์กับผู้ใช้งานคนอื่นเพื่อที่จะพักด้วยกัน เพื่อเฉลี่ยค่าที่พัก

การปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจและสังคมนี้เกิดขึ้นพร้อม ๆ กันเพื่อให้สามารถอยู่ในเมืองได้ ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มอาชีพผู้ใช้แรงงานนี้ เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เกี่ยวข้องกับความเป็นเครือญาติเหมือนอยู่ในชุมชนเดิม แต่เป็นความสัมพันธ์ในลักษณะของการปรับตัว ขณะที่กลุ่มอาชีพผู้ใช้แรงงานเป็นขาม เป็นกรรมกรก่อสร้าง หรือถูกล้อมรอบมีการปรับตัวดังกล่าวมา แต่กลุ่มผู้ใช้แรงงานตามครัวเรือน ไม่มีการปรับตัวเช่นเดียวกับกลุ่มที่กล่าวมา เพราะมีที่พัก ค่าใช้จ่ายการกินอยู่ก็ไม่มีมากนัก ผู้ใช้แรงงานตามครัวเรือนมีการปรับตัวเฉพาะการทำงานตามที่นายจ้างต้องการ ถ้าทำไม่ได้ก็จะไม่ได้รับการจ้าง

เมื่อการปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจและสังคมผ่านพ้นไปด้วยดีแล้ว การปรับตัวด้านการเมืองหรือความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการศึกษา ได้ติดตามมาคือมีการรวมกลุ่มกันเพื่อการต่อรองกับผู้ที่มีอำนาจ หรือการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ที่มีอำนาจ เช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจและนายจ้าง ทั้งนี้ก็เพื่อผลประโยชน์ของผู้ประกอบอาชีพ จากการวิจัยนี้มีผู้ใช้แรงงานถูกล้อมรอบเท่านั้นที่มีการรวมกลุ่มกัน ทั้งนี้เพราะโดยสภาพอาชีพจะเกี่ยวข้องกับตำรวจมาก จึงมีการสร้างความสัมพันธ์กับตำรวจในรูปแบบของกลุ่มและบุคคล ส่วนผู้เป็นขามหรือเป็นผู้รับใช้ตามครัวเรือนไม่มีการรวมกัน เพราะโดยสภาพอาชีพไม่ได้พบปะกันอย่างผู้ถูกล้อมรอบ รวมถึงไม่มีอิสระเหมือนผู้ถูกล้อมรอบ ประกอบกับผู้เป็นขามหรือผู้รับใช้ทำงานกับนายจ้าง การรวมตัวจึงไม่เกิดขึ้น แต่ในด้านการศึกษาแล้วก็มีปรับตัว โดยนายจ้างเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ในการทำงาน ผู้ใช้แรงงานตามครัวเรือนมักนิยมเรียนการศึกษานอกโรงเรียน โดยหวังว่าจะมีการหางานที่ดีกว่าทำต่อไป ความคิดนี้ตรงกับการวิจัยของ เอกพจน์ เกษมกุลทรัพย์ (2539) ที่ว่า

การปรับตัวของขามในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ มีการประกอบอาชีพค้าชาละเปา โดยการเรียนรู้การทำชาละเปา นอกจากนี้เป็นการปรับตัวด้านเศรษฐกิจคือ การพยายามใช้จ่ายให้เกิดความสมดุลกับรายรับ

การปรับตัวของกลุ่มย่อมต้องอาศัยกลไกที่จะช่วยให้การปรับตัวเป็นไปได้ จากการวิจัยนี้ กลไกการปรับตัวที่สำคัญคือ กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพเองที่มีการสร้างความสัมพันธ์ต่อกัน ซึ่งนำไปสู่การปรับตัวทางเศรษฐกิจหรืออาจกลับกันก็ได้ เพราะหากไม่มีการช่วยเหลือระหว่างกันแล้ว การปรับตัวทางเศรษฐกิจก็ไม่อาจเป็นไปได้ง่ายนัก เหตุการณ์ทำนองนี้เป็นปกติของคน เมื่อไปประชุมต่างถิ่น สิ่งแรกบุคคลจะทำคือมองหาคนที่รู้จัก ถ้าไม่มีคนรู้จักก็จะมองหาคนที่สร้างความสัมพันธ์ เมื่อรู้จักกันก็อาจจะพูดคุยกันถึงที่พัก ในบางโอกาสอาจมีการเสนอว่าพักด้วยกันเพื่อลดค่าใช้จ่าย เป็นต้น ดังนั้นผู้เข้าร่วมประชุมจะเป็นกลไกสำคัญในการปรับตัวทางสังคมและเศรษฐกิจ เมื่อมีการรู้จักและมีปฏิสัมพันธ์กัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็จะเกิดขึ้นเป็นการศึกษาแบบไม่เป็นทางการ และถ้าผู้ประกอบการเดียวกันอาจมีการตั้งกลุ่ม/ชมรมขึ้นมาก็ได้

นอกจากกลุ่มเดียวกันจะเป็นกลไกการปรับตัวทางสังคม เศรษฐกิจ การศึกษาและการเมืองแล้ว ผู้มีอำนาจ องค์กรอื่น ๆ ก็เป็นกลไกการปรับตัวโดยเฉพาะการทำงานตามเป้าหมาย รวมถึงการปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ บริษัทหรือนายจ้างจะคอยควบคุมดูแลให้ผู้ใช้แรงงานปฏิบัติตามบริษัท นายจ้างหรือผู้มีอำนาจจึงเป็นกลไกสำคัญในการปรับตัวในการทำงาน ในบางกรณีเป็นกลไกในการปรับตัวทางด้านการศึกษาคือ เช่น การจัดฝึกอบรมให้ผู้ประกอบการอาชีพใช้แรงงาน เป็นต้น

การศึกษาการปรับตัวของกลุ่มอาชีพผู้ใช้แรงงานในเมืองใน 4 ด้าน ไม่ว่าจะเป็นผู้ถือสัมภาระรับจ้าง เป็นขาม หรือเป็นผู้รับใช้ตามครัวเรือน มีการปรับตัวที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจทั้งสิ้น กลุ่มถือสัมภาระจะเกี่ยวข้องกับผู้มีอำนาจ ได้แก่ ตำรวจหรือเจ้าหน้าที่เทศบาล ขามเกี่ยวข้องกับบริษัทของขามเอง และบริษัทห้างร้านที่จ้างขาม และเจ้าของบ้าน/ครัวเรือน ผู้มีอำนาจดังกล่าวมีอิทธิพลต่ออาชีพ ซึ่งทำให้กลุ่มผู้ใช้แรงงานต้องปรับตัวให้เข้ากับผู้มีอำนาจ โดยการทำงานให้เป็นไปตามคาดหวัง มิฉะนั้นอาจถูกไล่ออกหรือถูกปรับ ซึ่งจะทำให้รายได้น้อยลง ผู้ที่เข้าไปแสวงหาอาชีพที่ใช้แรงงานในเมืองจำเป็นต้องมีการเรียนรู้เพื่อที่จะได้ไม่ต้องใช้เวลาปรับตัวอย่างลองผิดลองถูกมากเกินไป

ข้อเสนอแนะ

1. การนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการวิจัยนี้ จะเห็นได้ว่าผู้ที่อพยพไปใช้แรงงานในเมืองจะมีการปรับตัวในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม การเมือง และการศึกษา แต่ละด้านต้องมีการเรียนรู้เมื่อทราบจากข้อมูลแล้วว่าการปรับตัวเมื่อไปประกอบอาชีพผู้ใช้แรงงานในตัวเมืองเป็นเรื่องจำเป็น ดังนั้น ผู้ที่ทำงานใกล้ชิดกับชุมชนชนบท น่าจะมีการจัดอบรมเรื่องการปรับตัวไปประกอบอาชีพผู้ใช้แรงงานในเมือง เช่น ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน พัฒนาชุมชน จัดหางานจังหวัด เป็นต้น

2. การวิจัยในคราวต่อไป

การวิจัยนี้เป็นเรื่องของการปรับตัวของผู้ที่อพยพไปใช้แรงงานประกอบอาชีพในเมืองใน 4 ด้าน แต่ยังมีประเด็นที่น่าสนใจมากกว่านี้คือ การปรับตัวในด้านความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งมีหลายระดับ อาจเป็นพวกเดียวกับนายจ้างหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในประเด็นการเรียนรู้ วิธีการและเงื่อนไข ปัจจัย ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพราะความสัมพันธ์เชิงอำนาจนี้มีความสำคัญอย่างมากของการปรับตัวของผู้ที่ประกอบอาชีพผู้ใช้แรงงาน การค้นพบจะเป็นข้อมูลสำหรับการฝึกอบรมหรือเผยแพร่ให้สังคมได้รับรู้ ซึ่งอาจนำไปสู่การสร้างสังคมที่อยู่กันในลักษณะพึ่งพามากกว่าการเอารัดเอาเปรียบ